

Problema denunțătorului resentimentar¹

Ai fost ales, cu o diferență mică de voturi, ministru al Justiției în țara ta, a cărei populație numără aproximativ douăzeci de milioane de cetățeni. De la începutul mandatului, te confrunți cu o problemă gravă, care va fi descrisă în continuare. Dar mai întâi trebuie prezentate contextul și originile acestei probleme.

Timp de mai multe decenii, țara ta a avut parte de o guvernare pașnică, constituțională și democratică. Totuși, de câțiva ani, lucrurile au început să meargă prost. Relațiile sociale normale au fost tulburate de o criză economică tot mai accentuată și de un antagonism tot mai mare între diferite facțiuni, formate pe criterii economice, politice și religioase. Proverbialul erou călare pe cal s-a înfățișat în persoana unui Conducător al unui partid politic sau al unei asocieri numite *Cămășile Purpurii*.

Conducătorul a fost ales Președinte al Republicii, prin alegeri generale caracterizate de multiple nereguli, iar partidul său a obținut majoritatea mandatelor din Adunarea Generală. Succesul partidului la alegeri s-a datorat în parte unei campanii pline de promisiuni deșarte, de șiretlicuri ingenioase, dar și intimidărilor fizice comise prin atacurile nocturne ale *Cămășilor Purpurii*, care i-au ținut departe de urne pe cei care ar fi votat împotriva acestui partid.

Atunci când au preluat puterea, *Cămășile Purpurii* nu au întreprins nicio măsură în vederea abrogării vechii Constituții sau a vreuneia dintre dispozițiile sale. De asemenea, ei au lăsat intacte Codul civil, Codul penal și legile procesuale. Nu a fost efectuată nicio acțiune oficială în vederea destituirii vreunui funcționar public sau pentru concedierea vreunui judecător. Alegerile au continuat să fie

¹ *The Problem of the Grudge Informer*, în Lon Fuller, *The Morality of Law*, New Heaven/London: Yale University Press, ediția a II-a, 1969, pp. 245-253. Traducere de Marcel Lupu și Teodor Papuc. Mulțumiri domnului Profesor Valentin Constantin pentru sugestiile de redactare.

organizate în mod periodic, buletinele de vot fiind numărate, aparent, în mod corect. Cu toate acestea, în țară domnea teroarea.

Judecătorii care pronunțau hotărâri contrare voinței partidului erau agresați sau omorâți. Semnificația acceptată a Codului penal a fost pervertită pentru a-i trimite pe oponenții politici la închisoare. Au fost adoptate legi secrete, al căror conținut le era cunoscut doar celor din sferele înalte ale ierarhiei de partid. Au fost adoptate legi retroactive care incriminau acte legale la data comiterii lor. Guvernarea ignora restricțiile Constituției, legile adoptate anterior sau chiar propriile legi. Au fost desființate toate partidele de opoziție. Mii de oponenți politici au fost nimiciți metodic fie în închisori, fie în raiduri nocturne ale terorii. A fost declarată o amnistie generală în favoarea persoanelor condamnate pentru acțiuni „comise în scopul apărării Patriei de actele subversive”. Această amnistie generală a condus la punerea în libertate a tuturor deținuților care erau membri ai partidului *Cămășilor Purpurii*. Nicio persoană care nu era membru de partid nu a fost eliberată ca urmare a decretării acestei amnistii.

Ca o chestiune de precauție politică, *Cămășile Purpurii* au păstrat un element de flexibilitate în operațiunile lor, operând, din când în când, „în stradă”, cu mijloacele partidului, iar în celelalte cazuri – prin intermediul aparatului de stat, pe care îl controlau. Alegerea uneia dintre aceste metode de lucru constituia, pur și simplu, o chestiune de conveniență. De exemplu, atunci când cercul intim al conducerii partidului a decis să-i ruineze pe toți foștii membri ai Partidului Socialist Republican (partid care a manifestat o rezistență disperată în fața noului regim), a apărut un dezacord cu privire la alegerea celei mai bune metode de a le confisca proprietățile. O facțiune, probabil că încă influențată de concepțiile pre-revoluționare, a vrut să realizeze acest plan cu ajutorul unei legi care să declare confiscate bunurile lor din cauza comiterii de infracțiuni. O altă facțiune a vrut să le confiște bunurile sub amenințarea armei. Această grupare s-a opus adoptării legii propuse, pentru că ea putea suscita comentarii defavorabile

peste hotare. Conducătorul a decis în favoarea unor acțiuni directe ale partidului, care să fie urmate de adoptarea unei legi secrete de reglementare a acțiunilor partidului și de confirmare a titlurilor obținute prin amenințarea cu aplicarea violenței fizice.

Dar iată că regimul *Cămășilor Purpurii* a fost răsturnat, fiind restabilită o guvernare democratică și constituțională. Totuși, vechiul regim a lăsat drept moștenire câteva probleme dificile. Tu și colaboratorii tăi din noua guvernare trebuie să găsiți o cale de rezolvare a acestora. Una dintre probleme este cea a „denunțătorului resentimentar”.

În timpul regimului *Cămășilor Purpurii*, un număr mare de persoane și-au manifestat resentimentele față de inamicii lor, denunțându-i partidului sau autorităților guvernamentale. Puteau constitui obiect al denunțului: exprimarea pozițiilor critice față de guvernare într-un mediu privat, ascultarea transmisiunilor posturilor de radio străine, asocierea cu sabotori și huligani cunoscuți, strângerea de rezerve de ouă praf care depășeau cantitatea permisă, omisiunea declarării în termen de cinci zile a actelor de identitate ca fiind pierdute etc. În conformitate cu starea lucrurilor de atunci din justiție, odată probată, comiterea oricăreia dintre aceste acțiuni putea conduce la pronunțarea unei sentințe de condamnare la moarte. În unele cazuri, această sancțiune era prevăzută de legi care instituiau starea de urgență; în alte cazuri, sentințele erau pronunțate fără existența vreunei baze legale, chiar de judecători numiți în mod legal.

Înlăturarea *Cămășilor Purpurii* de la guvernare a condus la solicitări ferme din partea societății de a-i pedepsi pe acești denunțători resentimentari. Guvernul interimar care a precedat guvernul din care faci parte nu s-a grăbit să ia vreo decizie. Între timp, această problemă a devenit un subiect fierbinte, iar rezolvarea sa nu mai suportă amânări. Astfel, primul tău act în calitate de ministru al Justiției constă în studierea problemei. Le-ai cerut celor cinci

colaboratori ai tăi să-și prezinte opinia cu privire la problema în discuție la o reuniune și să vină cu recomandări. La această reuniune, cei cinci colaboratori și-au prezentat opiniile pe rând, după cum urmează:

PRIMUL COLABORATOR: „Pentru mine este evident că nu putem întreprinde nimic în privința acestor așa-zisi denunțatori resentimentari. Faptele pe care le-au denunțat ei erau ilegale, potrivit normelor guvernării care administra atunci treburile națiunii. Sentințele impuse victimelor lor au fost pronunțate în conformitate cu regulile de drept aplicabile la acea vreme. Aceste reguli erau diferite de regulile cunoscute nouă, în condiții pe care le considerăm detestabile. Totuși, ele aveau atunci statut de lege a țării. Una din principalele diferențe între dreptul de atunci și dreptul nostru constă în marja de discreție mult mai mare acordată de cel dintâi judecătorilor în cauzele penale. Această normă și consecințele sale merită deopotrivă respectul nostru, ca și reforma introdusă de *Cămășile Purpurii* în materia dreptului testamentar, potrivit căreia era necesară prezența a doar doi martori, în loc de trei. Este irelevant faptul că norma care le acorda judecătorilor o putere discreționară mai mică sau mai mare în cazurile penale nu a fost promulgată niciodată în mod formal, ci a fost acceptată în mod tacit. Se poate spune exact același lucru în privința normei care restrânge puterea discreționară a judecătorilor, și pe care o acceptăm. Diferența dintre noi și *Cămășile Purpurii* nu constă în faptul că guvernarea lor ar fi fost una ilegitimă – o contradicție în termeni –, ci constă, mai curând, în ideologia împărtășită. Nimeni nu are o repulsie mai mare decât mine în privința „purpurismului” și totuși, diferența fundamentală dintre filosofia noastră și filosofia lor este că noi permitem și tolerăm diferențele de opinie, în timp ce ei au încercat să le impună tuturor codul lor monolitic. Întreg sistemul nostru de guvernare pornește de la prezumția că dreptul constituie un instrument flexibil, apt să exprime și să realizeze o multitudine de scopuri. Punctul cardinal al crezului nostru constă în faptul că, odată ce un obiectiv a fost încorporat în mod

adekvat într-o lege sau într-o hotărâre judecătorească, acesta trebuie acceptat în mod provizoriu, chiar și de cei cărora le repugnă și care trebuie să-și aștepte șansa la alegeri sau la procese judiciare, care să asigure recunoașterea juridică a scopurilor lor. În schimb, *Cămășile Purpurii* au ignorat, pur și simplu, legile care încorporau obiectivele pe care nu le aprobau, fără să aibă în vedere măcar posibilitatea abrogării acestor legi, pentru că nu le considerau în vigoare în general. Dacă vrem să corectăm consecințele acțiunilor regimului *Cămășilor Purpurii* prin invalidarea hotărârilor judecătorești și prin declararea nulității legilor, recunoscând caracterul disproporționat al sentințelor penale, vom proceda exact așa cum au procedat cei ale căror acțiuni le condamnăm. Recunosc faptul că ducerea la bun sfârșit a programului pe care îl recomand pretinde o doză de curaj și va trebui să facem față presiunilor puternice din partea opiniei publice. De asemenea, trebuie să fim pregătiți să prevenim actele de revoltă populară. Totuși, pe termen lung, doar direcția pe care o recomand va asigura triumful concepțiilor juridice și guvernamentale în care credem.”

AL DOILEA COLABORATOR: „În mod surprinzător, am ajuns la aceeași concluzie ca cea a colegului meu, însă parcurgând exact calea opusă. Îmi pare absurd să catalogăm regimul *Cămășilor Purpurii* drept o guvernare legitimă. Sistemele juridice nu-și datorează existența doar faptului că polițiștii continuă să patruleze pe străzi și să-și etaleze uniformele sau faptului că Constituția sau codurile sunt lăsate pe raft, fără a fi abrogate. Sistemele juridice presupun existența unor legi cunoscute sau accesibile pentru destinatarii lor. Ele presupun o anumită uniformitate în acțiuni și tratarea situațiilor similare în mod similar. Acestea presupun absența vreunei puteri arbitrare, de tipul *Cămășilor Purpurii*, care domină guvernarea și apte să intervină în administrarea justiției oricând justiția nu se supune capriciilor sale. Toate aceste presupuneri pătrund în chiar conceptul de ordine juridică și nu au nicio legătură cu ideologiile politice și economice. În opinia mea, odată cu preluarea puterii de către *Cămășile Purpurii*,

dreptul a încetat să existe în sensul obișnuit al cuvântului. În timpul regimului lor am avut parte, în schimb, de un interregnum, din perspectiva preeminenței dreptului. În loc de o guvernare a dreptului, am avut parte de un război al tuturor împotriva tuturor dirijat din spatele ușilor închise, pe aleile întunecoase, prin intrigile de palat și prin conspirațiile puse la cale în curțile închisorilor. Acțiunile acestor așa-numiți denunțatori resentimentari au constituit doar una din fazele acestui război. Pentru noi, condamnarea acestor acțiuni ca fiind criminale ar presupune o incoerență la fel de mare ca în situația în care am încerca să aplicăm concepte juridice în lupta pentru viață care are loc în hățișurile junglei sau în adâncurile mării. Trebuie să uităm ca pe un vis urât tot acest capitol obscur și infam al istoriei noastre. Dacă ne vom îndeletnici cu ororile sale, vom atrage asupra noastră o parte din spiritul său malefic și ne vom supune riscului de a ne contamina de la miasmele lui. Așadar, voi spune ca și colegul meu că trebuie să lăsăm trecutul trecutului. Să nu facem nimic în privința acestor așa-zisi denunțatori resentimentari. Ceea ce au comis aceștia nu a fost nici legitim, nici ilegal, pentru că ei nu trăiau într-un regim de drept, ci într-un regim al anarhiei și al terorii.”

AL TREILEA COLABORATOR: „Am o puternică suspiciune cu privire la orice gen de raționament care face apel la alternativa „una sau alta”. Nu cred că ar trebui să pornim de la prezumția că fie întreg regimul *Cămășilor Purpurii* s-a situat, într-o anumită măsură, în afara domeniului dreptului, fie toate acțiunile acestuia merită recunoașterea noastră deplină, ca acte ale unei guvernări legitime. Cei doi colegi ai mei au oferit, fără să vrea, argumente puternice împotriva acestor supoziții extreme, demonstrând că amândouă conduc la una și aceeași concluzie absurdă, imposibilă din punct de vedere etic și politic. Dacă am reflecta la această problemă fără emoții, ne-ar fi clar că în timpul regimului *Cămășilor Purpurii* nu a existat niciun „război al tuturor împotriva tuturor”. În spatele aparențelor, mult din ceea ce numim noi viață umană obișnuită s-a

derulat în continuare – au fost oficiate căsătorii, au fost vândute bunuri, au fost întocmite și executate dispoziții testamentare. Această viață era presărată cu perturbări uzuale – accidente rutiere, falimente, testamente întocmite în lipsa martorilor, știri defăimătoare în ziare. O mare parte din această viață obișnuită și o mare parte din aceste perturbări la fel de obișnuite nu au fost afectate de ideologia *Cămășilor Purpurii*. Problemele juridice născute în această sferă au fost rezolvate de către tribunale la fel cum sunt rezolvate înainte sau cum sunt în prezent. Dacă vom declara ilegal tot ceea ce a avut loc sub regimul *Cămășilor Purpurii*, vom provoca un haos intolerabil. Pe de altă parte, nu putem spune, realmente, că crimele comise în stradă de către membrii partidului, care acționau în baza ordinelor Conducătorului, erau legale doar pentru că partidul deținea controlul asupra guvernării, iar șeful său devenise Președintele Republicii. Dacă trebuie să condamnăm acțiunile criminale ale partidului și ale membrilor săi, ar părea absurd să apărăm fiecare act efectuat prin intermediul aparatului guvernamental, care a devenit, de fapt, un *alter ego* al Partidului. Prin urmare, în această situație, ca și în majoritatea afacerilor umane, trebuie să facem diferențele de rigoare. Trebuie să intervenim acolo unde filosofia *Cămășilor Purpurii* a pătruns și a pervertit administrarea justiției de la scopurile și de la utilizarea ei obișnuite. Între asemenea pervertiri ale justiției, includ, de exemplu, cazul unui bărbat îndrăgostit de femeia altui bărbat și care l-a trimis la moarte pe soțul ei prin denunțul unei infrațiuni de-a dreptul triviale, adică pentru omisiunea declarării pierderii actelor sale de identitate în termen de cinci zile. Denunțatorul era un ucigaș, potrivit Codului penal în vigoare la data comiterii faptei, Cod pe care *Cămășile Purpurii* nu l-au abrogat. Acesta a determinat moartea celui care stătea în calea pasiunilor sale ilicite și a utilizat tribunalul pentru a-și realiza intenția criminală. El știa că tribunalele erau, în sine, instrumente docile de realizare a oricărei politici pe care *Cămășile Purpurii* ar fi considerat-o oportună la un moment dat. Există și alte cazuri la fel de clare. Admit faptul că există și altele mai puțin clare. Am fi lăsați perplecși, de

exemplu, de cazurile persoanelor zeloase care le raportau autorităților toate activitățile suspecte. Unele dintre aceste persoane nu au acționat din dorința de a scăpa de cineva, ci pentru a intra în grațiile partidului, pentru a se elibera de suspiciuni (probabil că unele nefondate) sau pur și simplu dintr-un exces de zel. Nu sunt sigur cum ar trebui soluționate aceste cazuri și, prin urmare, nu voi face recomandări în această privință. Totuși, faptul că există asemenea cazuri neclare nu ar trebui să ne împiedice să întreprindem acțiuni imediate în cazurile clare, mult prea numeroase pentru a ne permite să le ignorăm.”

AL PATRULEA COLABORATOR: „Ca și colegul meu, nu am încredere în argumentele de tip „una sau alta”. Totuși, cred că trebuie să reflectăm mai mult decât a făcut-o acesta la direcția în care ne îndreptăm. Propunerea sa de a semna și de a alege dintre acțiunile regimului înlăturat este profund criticabilă. Ea reprezintă, pur și simplu, o întruchipare a ideologiei *Cămășilor Purpurii*. Dacă ne place această lege, să o punem, așadar, în aplicare. Dacă ne place această hotărâre judecătorească, să o lăsăm în vigoare. Dacă nu ne place această lege, atunci ea nu-i lege deloc. Dacă nu aprobăm acest act guvernamental, să îl considerăm nul. În cazul în care vom proceda în acest spirit, vom avea aceeași atitudine lipsită de principii față de legile și de actele guvernului *Cămășilor Purpurii*, ca atitudinea acestuia din urmă față de legile și de actele guvernului pe care l-a înlocuit. Vom declanșa haosul, în care fiecare judecător și fiecare procuror își va fi lege. În loc să pună capăt abuzurilor regimului *Cămășilor Purpurii*, propunerea colegului meu va conduce la perpetuarea acestora. Există doar un singur mod de rezolvare a problemei compatibil cu filosofia noastră despre drept și despre guvernare, și anume adoptarea unei legi ca atare, am în vedere o lege specială concepută să o rezolve. Să studiem întreaga încărcătură a problemei denunțatorului resentimentar, să acumulăm toate informațiile pertinente și să concepem o lege comprehensivă cu privire la aceasta. Astfel, vom evita contorsionarea legilor vechi pentru acomodarea lor la scopuri care nu

au fost avute în vedere niciodată. Pe de altă parte, vom stabili pedepse corespunzătoare pentru fapta comisă și nu îl vom trata pe fiecare denunțator ca pe un ucigaș, doar pentru că persoana denunțată a fost, într-un final, executată. Admit că ne vom confrunta cu câteva probleme dificile la elaborarea proiectului de lege. Între altele, trebuie să stabilim o definiție juridică pentru noțiunea de „resentimentar”, fapt deloc simplu. Aceste dificultăți nu trebuie să ne descurajeze, totuși, să adoptăm singurul procedeu care ne va elibera de domnia fărădelegii, a legiferării personale”.

AL CINCILEA COLABORATOR: „Remarc în ultima propunere o oarecare ironie. Ea ne vorbește despre încetarea definitivă a abuzurilor *Cămășilor Purpurii* și, totodată, ne propune realizarea acestui deziderat prin recurgerea la unul dintre cele mai detestate tertipuri pe care le-au utilizat ele, la adoptarea unei legi penale *ex post facto*. Colegului meu îi este frică de confuzia care va rezulta dacă vom reveni la starea anterioară a lucrurilor și vom redresa actele „eronate” ale regimului trecut în lipsa unei legi, menținând și aplicând, totodată, actele sale „corecte”. Totuși, se pare că acesta nu conștientizează faptul că legea propusă reprezintă un remediu total greșit pentru această incertitudine. Este simplu să oferi un argument plauzibil în susținerea unei legi încă neelaborate; cu toții suntem de acord că ar fi excelent dacă am putea preciza lucrurile în scris, pe hârtie. Dar ce propune, de fapt, această lege? Unul din colegii mei vorbește despre o persoană care a omis să declare, în termen de cinci zile, faptul că și-a pierdut actele de identitate. Colegul meu sugerează că sentința pronunțată în cazul acestei încălcări, adică pedeapsa cu moartea, era atât de disproporționată, încât trebuia să fie considerată injustă în mod evident. Dar trebuie să ne amintim că pe atunci era în ascensiune mișcarea de rezistență împotriva *Cămășilor Purpurii*. Mai mult, *Cămășile Purpurii* se aflau într-o stare de alertă continuă în privința persoanelor cu acte de identitate false. Din punctul lor de vedere, exista o problemă reală, iar singura obiecție pe care o putem aduce soluției lor (altă

decât faptul că nu am vrut ca ei s-o rezolve) este că au acționat cu mai multă rigoare decât o reclamau circumstanțele. Cum va rezolva colegul meu în legea sa acest caz, dar și alte cazuri mai mult sau mai puțin asemănătoare? Va nega existența nevoii de legalitate și de ordine în cadrul regimului *Cămășilor Purpurii*? Nu voi pătrunde mai adânc în dificultățile pe care le presupune adoptarea legii propuse, pentru că ele sunt destul de evidente pentru oricine este dispus să reflecteze la această problemă. În schimb, voi reveni la soluția mea. Un specialist notoriu, foarte respectat, a menționat că scopul principal al dreptului penal este să ofere o eliberare pentru instinctul uman al răzbunării. Sunt vremuri – și cred că acum parcurgem o asemenea perioadă – când trebuie să permitem ca acest instinct să se manifeste în mod direct, fără intervenția vreunei forme juridice. Acest fenomen al denunțătorilor resentimentari a început să se rezolve de la sine. Aproape zilnic aflăm că un fost lacheu al regimului *Cămășilor Purpurii* și-a găsit răsplata bine-meritată într-un loc retras. Oamenii rezolvă problema în liniște cu propriile lor metode, iar dacă îi vom lăsa în pace și le vom ordona procurorilor să procedeze la fel, în curând nu ne va mai rămâne nimic de rezolvat. Desigur, vor exista câteva dezordini și vor fi sparte câteva capete inocente. Dar guvernarea noastră și sistemul nostru juridic nu vor fi implicate în această afacere, iar noi nu ne vom pomeni împotmoliți și lipsiți de speranță în încercarea noastră de a documenta toate faptele și toate nelegiuirile *Cămășilor Purpurii*.”

Pe care dintre aceste recomandări o vei adopta, în calitatea ta de ministru al Justiției?